

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

EPISTOLÆ.

CLASSIS III.

EPISTOLA CXXXIX¹.

Domino merito insigni multumque charissimo ac desiderantissimo filio MARCELLINO AUGUSTINUS in Domino salutem.

Ut Gesta quæ adversus Donatistas confecta sunt publicentur, utque rei castigentur mitius et citra mortis pœnam.

I. GESTA quæ promisit præstantia tua, vehementer expecto, et in Ecclesia Hipponensi janjamque cupio recitari, ac, si fieri potuerit, etiam per omnes Ecclesias in diœcesi constitutas; ut audiant homines, pleneque agnoscant confessores iniquitatis, non Dei timore extorquente pœnitentiam, sed judiciaria diligentia crudelissimorum pectorum aperiente duritiam, sive illorum qui de homicidio et de excæcato ac debilitato presbyteri corpore con-

¹ Alias CXLVII. quæ autem 139 erat, nunc 259. — Scripta an. 412 circa mens. Maium.

fessi; sive illorum qui se illa scire potuisse, quamvis sibi dicerent displicere, negare non ausi sunt, refugientes catholicam pacem, velut ne criminibus polluantur alienis, et in illo schismatis sacrilegio inter sceleratorum tam immanium tantam multitudinem perdurantes; sive etiam illorum qui se inde non recessuros etiam demonstrata sibi catholica veritate et Donatistarum perversitate dixerunt. Non est leve quod Deus agi voluit per operam tuam. Utinam tales eorum causas crebras sic audias, et facinora eorum atque insana pertinacia sic sæpe prodatur, eademque publicata Gesta in omnium notitiam perferantur. Quod autem scripsit eximietas tua dubitare te, utrum in Theoprepia debeas eadem Gesta jubere proponi, fiat si potest illuc frequens confluere multitudo; alioquin alius locus celebrior providendus est: non tamen ullo modo prætermittendum.

II. Poena sane illorum, quamvis de tantis sceleribus confessorum, rogo te ut præter supplicium mortis sit, et propter conscientiam nostram, et propter catholicam mansuetudinem commendandam. Ipse enim fructus ad nos pervenit confessionis illorum, quia invenit Ecclesia catholica ubi suam erga atrocissimos inimicos servet atque exhibeat lenitatem. In tanta quippe crudelitate quæcumque præter sanguinem vindicta processerit, magna lenitas apparebit. Quod etsi modo quibusdam nostris illa atrocitate commotis videtur indignum, et quasi dissolutionis et negligentiae simile; transactis tamen motibus animorum, qui recentioribus factis solent turbulentius excitari, egregie luculenta bonitas apparebit, et ob hoc magis eadem Gesta legere atque ostendere delectabit, Domine merito insignis multumque charissime ac desiderantissime fili. Ibi est sanctus frater et coëpiscopus meus Bonifacius, et per diaconum Peregrinum, qui cum illo perrexit, com-

monitorium direxi: quod sic habe tanquam præsentiam meam. Et quod vobis in commune pro Ecclesiæ utilitate placuerit, hoc adjuvante Domino fiat, qui potens est misericorditer opitulari in tantis malis. Modo Macrobius episcopus eorum, stipatus cuneis perditorum utriusque sexus, hac atque illac circumit, aperuitque sibi basilicas, quas possessorum quantuluscumque timor clauserat. Præsentem autem procuratorem viri clarissimi Celeris Spondeo, quem tuæ dilectioni commendavi multumque commendo, utcumque eorum frangebatur audacia: nunc vero postquam Carthaginem profectus est, etiam in fundis ipsius basilicas aperuit, populos congregat. Cum ipso etiam est ille Donatus diaconus rebaptizatus, cum fuerit colonus Ecclesiæ, qui versatus est in illa cæde præcipuus. Qui tales non cum eo sunt, quando et ille cum ipso est? Si Proconsul vel simul ambo in illos estis sententiam prolaturi, et forte ille persistit velle gladio vindicare, quantum sit Christianus, et quantum advertere potuimus, non sit ad hæc cruciamenta proclivis, tamen si necesse fuerit etiam Gestis jubete allegari epistolas meas, quas de hac re singulas vobis mittendas putavi. Soleo enim audire in potestate esse iudicis mollire sententiam, et mitius vindicare quam jubeant leges. Si autem nec litteris meis ad hoc consenserit, hoc saltem præstet ut in custodiam recipiantur, atque hoc de clementia Imperatorum impetrare curabimus, ne passiones servorum Dei, quæ debent esse in Ecclesia gloriosæ, inimicorum sanguine dehonestentur. Scio enim in causa clericorum Anaunensium (1), qui occisi a gentilibus nunc martyres honorantur, Imperatorem rogatum facile concessisse, ne illi qui eos occiderant et capti jam tenebantur, poena simili punirentur.

III. Libros de baptismo parvulorum, cum jam codicem ipsum præstantiæ tuæ misissem, cur abs te rursus

acceperim, oblitus sum : nisi forte cum inspicerem, mendosos eos reperi, et emendare volui, quod mirabiliter impeditus, adhuc usque non feci. Epistolam quoque ad te scribendam et his adjungendam, quam cum ibi essem jam dictare coeperam, paulo addito sic esse imperfectam scias. Si autem rationem omnium dierum et lucubrationum aliis necessitatibus impensarum tibi possem reddere, graviter contristatus mirareris, quanta me distendant, quæ differri omnino non possunt, nec agere illa permittant, in quæ me petendo, et admonendo urges volentem, et ineffabiliter (quia non possum) dolentem. Cum enim ab eorum hominum necessitatibus aliquantulum vaco, qui me sic angariant, ut eos nullo modo liceat evitare, nec contemnere oporteat; non desunt quæ dictanda præpono, sic in articulis temporum constituta, ut dilationem non ferant. Sicut mihi fuit breviatio Gestorum collationis ¹ nostræ satis operosa, cum viderem neminem se velle tanto aggeri litterarum legendo committere : sicut mihi fuit etiam epistola ad ipsos laicos Donatistas de hac eadem collatione nostra, quam modo aliquot lucubrationibus terminavi. Sicut epistolæ duæ non breves, una ad dilectionem tuam, altera ad virum illustrem Volusianum, quas vos accepisse jam credo : sicut nunc in manibus habeo librum ad Honoratum nostrum de quæstionibus quibusdam quinque, quas mihi proposuit, et per litteras intulavit, cui non continuo respondere vides quam minime oporteat. Charitas enim quæ tanquam nutrix fovet filios suos, non ordine amandi, sed ordine subveniendi, infirmiores fortioribus anteponit, quos tales vult esse, quales jam illi sunt, quos non contemnendo, sed de his confidendo interim præterit. Tales ergo mihi necessitates dictandi aliquid, quod me ab eis dictationibus impediatur

¹ Carthaginensis.

quibus magis inardesco, deesse non possunt, cum paululum spatii vix datur inter acervos occupationum, quibus nos alienæ vel cupiditates vel necessitates angariatos trahunt. Et quid faciam prorsus nescio.

IV. Audisti unde mecum Dominum depreceris : sed etiam quod tam instanter et tam crebro me admones, nolo cesses, non nihil agens. Commendo etiam ego excellentiæ tuæ Ecclesiam in Numidia constitutam, propter cuius necessitates sanctus frater et coëpiscopus meus Delphinus a fratribus et coëpiscopis meis ibi collaborantibus et compericlitantibus missus est. Nec de hac re plura scribo, cum ipsum præsentem sis auditorus. Cætera in Communitariis invenies, quæ ad presbyterum misi, sive modo, sive per diaconum Peregrinum, ne mihi ea toties iterare necesse sit. Semper in Christo cor tuum vigeat, Domine merito insignis multumque charissime ac desiderantissime fili. Filium nostrum Ruffinum Cirtensem Principalem commendo eximietati tuæ.

DE SEQUENTE EPISTOLA

LIB. II. RETRACT. CAP. XXXVI.

Eo ipso tempore, quo contra Donatistas vehementer exercebamur, et contra Pelagianos ⁽²⁾ exerceri jam coeperamus, amicus quidam mihi misit quinque a Carthagine quæstiones, et rogavit ut eas illi scribendo exponerem; quæ sunt, Quid sibi velit vox illa Domini : « Deus meus, » Deus meus, ut quid me dereliquisti ¹ ? » Et quid sit quod ait Apostolus : « Ut in charitate radicati et fundati, præ- » valeatis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit » latitudo et longitudo et altitudo et profundum ². » Et

¹ Psal. xxi, 2, et Matth. xxvii, 46. — ² Ephes. iii, 17.

quæ sint quinque virgines stultæ, quæve sapientes¹. Et quæ sint tenebræ exteriores². Et quomodo intelligendum sit « Verbum caro factum est³. » Ego autem intuens supradictam hæresim novam inimicam gratiæ Dei, sextam mihi proposui quæstionem de *Gratia Testamenti Novi*. De qua disputans, interposita expositione Psalmi vigesimi primi, in cujus capite scriptum est quod Dominus exclamavit in cruce, quod ille amicus imprimis mihi proposuit exponendum: omnia illa quinque dissolvi, non hoc ordine quo erant proposita sed sicut mihi disserenti de *gratia Novi Testamenti*; tanquam suis locis congruenter occurrere potuerunt. Hic liber sic incipit: *Quinque mihi proposuisti tractandas quæstiones.*

DE GRATIA NOVI TESTAMENTI

LIBER

seu

EPISTOLA CXL⁴.

Augustinus Honorato, respondens ad illius quinque quæstiones; præter quas sextam sibi ipse proponit, de gratia Novi Testamenti, adversus Pelagianos tractandam; et Psalmum vicesimum primum ad eam rem totum interpretatur.

I. QUINQUE mihi proposuisti pertractandas quæstiones atque solvendas, dilectissime mi frater Honorate (3); hinc inde raptas, sicut te vel legentem movere, vel cogitanti tibi in mentem venire potuerunt, et in conspectum

¹ Matth. xxv, 2. — ² Id. xxii, 13. — ³ Joan. i, 14. — ⁴ Alias CXX. quæ autem 140 erat, nunc 260. — Scripta statim post superiore[m].

meum fusas quodam modo. Quarum solutionem si velim disserendo ordinare, non ut carptim, sicut propositæ sunt, de singulis disseram, sed uno quodam tenore sermonis eas inter se connectam atque contextam, difficile opus videtur: et tamen puto facilius eas solvi, si hoc fecero. Invicem quippe adjuvabunt, si altera pendebit ex altera, donec omnes veniant in seriem disputationis non singillatim separatis locis, quasi unaquæque in sua privata intentione habitet, sed unum aliquid intuentes, et unum collaborantes sociali ratione, et individua veritate.

II. Voluisti ergo et scripto, commonuisti exponi atque aperiri tibi: quid sibi velit vox illa Domini, « Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti¹? » Et quid sit quod Apostolus ait, « Ut in charitate radicati et fundati, prævalentis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, longitudo, altitudo et profundum². » Et quæ sint virgines quinque stultæ, quæve sapientes³. Et quæ sint tenebræ exteriores⁴. Et quomodo intelligendum sit: « Verbum caro factum est⁵. » Hæ sunt certe quinque tam breviter a me commemoratæ, quam abs te propositæ quæstiones. Proinde si placet, addamus et sextam, et illud potissimum requiramus, *Quæ sit gratia Novi Testamenti*. Hanc omnes illæ intueantur, et in hanc, ut opportune quæque potuerit, opus suum conferat nobis, non eo scilicet ordine, quo eas et tu proposuisti, et ego recolui, sed unaquæque cum fuerit necessaria, velut vocata respondeat, et officium sui operis impleat. Ergo ita nascatur exordium.

III. Est quædam vita hominis carnalibus sensibus implicata, gaudiis carnalibus dedita, carnalem fugitans offensionem, voluptatemque consecrans. Hujus vitæ, felicitas

¹ Psal. cxi, 2. — ² Ephes. iii, 17. — ³ Matth. xxv, 2. — ⁴ Id. xxii, 13. — ⁵ Joan. i, 14.

gelium. « In principio erat Verbum, et Verbum erat » apud Deum, et Deus erat Verbum : hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Quod factum est in ipso vita erat, et vita erat lux hominum, et lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt¹. » Hic ergo Deus Verbum Dei, per quod facta sunt omnia, Filius Dei est, incommutabiliter manens, ubique præsens, nullo clausus loco, nec partiliter per cuncta diffusus, tanquam minorem partem habeat in minori loco, et in majori majorem, sed ubique totus, atque ita non absens etiam mentibus impiorum, quamvis eum non videant, sicut nec ista lux videtur oculis præsentata cæcorum. Lucet ergo et in tenebris talibus, quales Apostolus significat, ubi dicit: « Fulistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino²: » sed eam tales tenebræ comprehenderunt.

VII. Suscepit itaque hominem, quem videre homines poterant, ut sanati per fidem postea viderent quod tunc videre non poterant. Sed ne homo Christus eo ipso, quo visibiliter apparebat, non crederetur et Deus, tantumque illi tribueretur, quantum homini excellentissimæ gratiæ atque sapientiæ; ideo « Fuit homo missus a Deo, » cui nomen erat Joannes. Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Non erat ille lumen, sed ut testimonium perhiberet de lumine⁴. » Tantus enim homo debuit perhibere testimonium de illo, qui non tantum homo, verum etiam Deus erat, ut de illo diceretur, quod in natis mulierum nemo exurgeret major Joanne Baptista⁵: sic enim ille cui majori Joannes testimonium perhibebat, intelligeretur hoc esse major, quo non tantum homo, sed

¹ Joan. 1, 1-3. — ² Ephes. v, 8. — ³ Joan. 1, 6-8. — ⁴ Matth. xi, 11.

etiam Deus erat. Lumen ergo et Joannes, sed tale lumen, quali testimonium perhibet ipse Dominus, dicens: « Ille » erat lucerna ardens et lucens¹: » quod et Discipulis suis dixit: « Vos estis lumen mundi²: » atque ut ostenderet quale lumen, secutus adjunxit, « Nemo accendit » lucernam, et ponit eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt: sic luceat lumen vestrum coram hominibus³. » Istæ similitudines datæ sunt, ut quantum possumus intelligamus; vel si hoc nondum possumus, sine ulla dubitatione credamus, animam rationalem non esse naturam Dei; illa quippe incommutabilis est, sed tamen eam posse participando illuminari; lucernæ quippe accendi indigent, et extinguï possunt. Ideo quod dicitur de Joanne, « Non » erat ille lumen, » ad illud respicit lumen, quod non participando illuminatur, sed ejus participatione illuminantur quæ ab illo illuminantur.

VIII. Denique sequitur, « Erat lumen verum » et tanquam quæreremus, quomodo discerneretur lumen verum a lumine illuminato, id est Christus a Joanne, « Erat, » inquit, lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum⁴. » Si omnem hominem, ergo et Joannem. Atque ut magis ostendat hujus divinitatem longe præstantiore distantia, « In hoc mundo, » inquit, erat, et mundus per eum factus est, et mundus eum non cognovit. » Non mundus, qui per eum factus est, eum non cognovit: neque enim habet vim cognoscendi eum, nisi rationalis creatura; quamvis etiam mundus iste visibilis per eum factus sit, hoc est coelum et terra: sed mundum non cognoscentem increpando, significavit infideles constitutos in mundo.

¹ Joan. v, 35. — ² Matth. v, 14. — ³ Ibid. 15. — ⁴ Joan. 1, 9.

IX. Deinde adjungit, « In sua propria venit, et sui » eum non receperunt¹ : » sive quia et ipsi infideles in quantum homines sunt, ejus sunt per quem creati sunt : sive suos proprie Judæos intelligi voluit, ex quibus naturam carnis assumpsit, nec tamen omnes eum non receperunt. Sequitur enim et dicit : « Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri » credentibus in nomine ejus, qui non ex sanguinibus : » neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed » ex Deo nati sunt². » Hæc est gratia Novi Testamenti, quod in Vetere latuit, nec tamen figuris obumbrantibus prophetari prænuntiarique cessavit, ut intelligat anima Deum suum, et gratia ejus renascatur illi. Hæc quippe nativitas spiritalis est, ideo non ex sanguinibus, non ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo.

X. Hæc etiam adoptio vocatur. Eramus enim aliquid antequam essemus filii Dei, et accepimus beneficium, ut fieremus quod non eramus : sicut qui adoptatur, antequam adoptaretur, nondum erat filius ejus a quo adoptatur, jam tamen erat qui adoptaretur. Et ab hac generatione gratiæ discernitur ille Filius, qui cum esset Filius Dei, venit ut fieret filius hominis, donaretque nobis, qui eramus filii hominum, Filios Dei fieri. Factus est quippe ille quod non erat, sed tamen aliquid aliud erat, et hoc ipsum aliquid Verbum Dei erat, per quod facta sunt omnia, et lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, et Deus apud Deum. Nos quoque per ejus gratiam facti sumus quod non eramus, id est Filii Dei : sed tamen aliquid eramus, et hoc ipsum aliquid multo inferius, hoc est filii hominum. Descendit ergo ille ut nos ascenderemus, et manens

¹ Joan. 1, 11. — ² Ibid. 12.

in natura sua factus est particeps naturæ nostræ, ut nos manentes in natura nostra efficeremur participes naturæ ipsius. Non tamen sic : nam illum naturæ nostræ participatio non fecit deteriorem ; nos autem facit naturæ illius participatio meliores.

XI. « Misit itaque Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege. » Nam Legis sacramenta percepit, « Ut eos qui sub Lege erant, redimeret¹, » id est, quos Lex reos tenebat occidente littera, dum præceptum non impleretur, antequam vivificaret spiritus : quia charitas Dei, quæ præceptum implet, diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis². Proinde cum dixisset : « Ut eos qui sub Lege erant redimeret ; » continuo subjunxit, « Ut adoptionem filiorum reciperemus³ ; » ut videlicet hujus gratiam beneficii discerneret ab illa Filii natura, qui missus est Filius, non per adoptionem factus, sed semper genitus Filius, ut participata natura filiorum hominum ad participandam etiam suam naturam adoptaret filios hominum. Quapropter etiam cum dixisset : « Dedit eis potestatem filios Dei fieri, » modumque adjunxisset ne carnalis intelligeretur nativitas, quod scilicet eis id præstiterit, « Qui » credunt in nomine ejus, » et per gratiam renascuntur spiritalem, « Non ex sanguinibus, neque ex voluntate » viri, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo : » mox commendavit quasi hujus vicissitudinis sacramentum. Tanquam enim mirati tantum bonum non auderemus optare, statim subjunxit, « Et Verbum caro factum est, » et habitavit in nobis⁴, » quod unum est ex quinque illis, quæ tibi exponi voluisti, tanquam diceret : O homines nolite desperare vos fieri posse filios Dei : quia et ipse Filius Dei, hoc est, Verbum Dei caro factum est, et ha-

¹ Galat. iv, 4. — ² Rom. v, 5. — ³ Galat. iv, 5. — ⁴ Joan. 1, 12.

bitavit in nobis. Reddite vicem, efficiamini spiritus, et habitate in illo qui caro factus est, et habitavit in vobis. Neque enim jam desperandum est, participatione Verbi fieri posse homines filios Dei, Quando Filius Dei participatione carnis factus est filius hominis.

XII. Nos itaque mutabiles in melius commutati, participes efficiamur Verbi: Verbum autem incommutabile nihil in deterius commutatum, particeps carnis effectum est rationali anima mediante. Neque enim homo Christus, ut Apollinaristæ hæretici putaverunt, aut non habuit animam, aut non habuit rationalem; sed more suo Scriptura ut Christi humilitatem magis ostenderet, ne carnis nomen quasi indignum aliquid refugisse videretur, carnem pro homine posuit. Neque enim quia scriptum est, « Videbit omnis caro salutare Dei¹, » animæ ibi non sunt intelligendæ. Nihil proinde aliud dictum est, « Verbum caro factum est²: » quam si diceretur, Filius Dei filius hominis factus est: « Qui cum in forma » Dei esset, sicut dicit Apostolus, non rapinam arbitrat³ est esse æqualis Deo³. » Neque enim usurpationis erat, ut rapina diceretur: sed naturæ inerat, ut esset æqualis, « Semetipsum tamen exinanivit, » non formam Dei amittens, sed formam servi suscipiens; « Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, » mortem autem crucis. » Vides quemadmodum eundem hominem quem Deum commendat, ut persona una sit, ne non Trinitas, sed quaternitas inducatur. Sicut enim non augetur numerus personarum, cum accedit caro animæ, ut sit unus homo; sic non augetur numerus personarum, cum accedit homo Verbo, ut sit unus Christus. Legitur itaque, « Verbum caro factum est: »

¹ Isai. lxi, 10. — ² Joan. i, 14. — ³ Philip. ii, 6.

ut intelligamus hujus personæ singularitatem, non ut suspicemur in carnem mutatam divinitatem.

XIII. Itaque Christus homo, ut per eum revelaretur Novi gratia Testamenti, quæ non ad temporalem, sed ad æternam vitam pertinet, non utique terrena felicitate commendandus fuit. Inde subjectio, inde passio, inde flagella, sputa, contumeliæ, crux, vulnera, et tanquam superato subjectoque mors ipsa, ut fideles ejus discerent quale pietatis præmium ab illo, cujus filii facti essent, petere atque sperare deberent; ne ad hoc pro magno serviretur Deo, ut terrenam felicitatem adipisci quærent qui servirent ipsi, abjicientes et conculcantes fidem suam, æstimando eam mercede vilissima: unde beneficentissima providentia omnipotens Deus terrenam felicitatem concessit et impiis, ne pro magno quæreretur a bonis. Hinc ille Psalmus septuagesimus et secundus inducit hominem poenitentem, quod aliquando corde non recto, Deo pro hac mercede servierit, qua cum pollere atque excellere impios videret, turbatus coeperat cogitare quod Deus humana non curet. Et cum ab ista cogitatione eum sanctorum ad Deum pertinentium revocaret auctoritas, suscepit atque intendit agnoscere tam grande secretum, quod ei laboranti non patefactum est, donec intraret sanctuarium Dei, et intelligeret in novissima, hoc est, donec accepto Spiritu sancto disceret desiderare potiora, et prospiceret quæ poena futura sit impiis, etiam qui foenea quadam felicitate temporaliter florissent. Hunc Psalmum septuagesimum secundum, nocte qua illucescebat solemnitas beatissimi Cypriani per ministerium nostrum expositum, lege et diligenter advertite.

XIV. Proinde homo Christus idemque Deus Christus, cujus misericordissima humanitate, atque in cujus forma